

УДК 159.316.772.5

Лазаренко Наталія Іванівна

кандидат педагогічних наук, доцент, ректор

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

ORSID ID 0000-0002-3556-8849

lazarenko.ni1962@gmail.com

Коломієць Алла Миколаївна

доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

ORCID ID 0000-0003-0536-0147

alla_kolomiec@mail.ru

Паламарчук Ольга Миколаївна

доктор психологічних наук, доцент, завідувач кафедри психології та соціальної роботи

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

ORSID ID 0000-0002-6783-8380

olgapalamarчук42@gmail.com

КОМУНІКАЦІЯ В ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРИ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті проаналізовано буття людини в середовищі Інтернет-простору, розкрито особливості впливу мережі Інтернет на вчинки і поведінку суб'єкта Інтернет-середовища в системі «людина – Інтернет-простір - суспільство». Здійснено психологічний аналіз комунікації в сучасному Інтернет-просторі. З'ясовано, що на сучасному етапі розвитку суспільства, існування людини в Інтернет-просторі досить часто розглядається як альтернативна форма буття, яка є привабливішою від об'єктивного світу і тим самим створює нові варіанти психологічної залежності. Доведено, що впровадження інноваційних Інтернет-технологій, потребує трансформування всіх сфер Інтернет-діяльності в гуманно орієнтовану парадигму, тобто екологічну взаємодію людини з інформацією в Інтернет-середовищі. Встановлено, що екоорієнтована модель буття людини в Інтернет-просторі є динамічним інноваційним процесом екологічного Інтернет-перетворення і саморозвитку особистості Інтернет-користувача, тобто специфічний сплав раціонального й емоційного; систематизованого й безсистемного в системі відносин «людина – Інтернет-простір – суспільство». Визначено, що особистісна позиція суб'єкта Інтернет-простору виступає ядром екологічно орієнтованої моделі буття сучасної людини в Інтернет-середовищі й проявляється у формах вільного особистісно корисного використання Інтернет-технологій та Інтернет-комунікації. Досліджено ставлення суб'єктів Інтернет-простору до власного інформаційного життя в ньому, а також до проблем взаємодії у системі «людина – Інтернет-простір - суспільство». Виявлено, що для переважної більшості досліджуваних, комунікація в Інтернет-просторі - це особливий тип взаємодії між людьми, що здійснюється в умовах відсутності безпосереднього контакту; має свою специфічну філософію і звільняє від будь-яких форм як зовнішнього, так і внутрішнього примусу, прагматичних артикуляцій, наявних соціальних ролей та соціальних стереотипів. Визначено, що досліджувані демонструють різний ступінь необхідної та бажаної комунікації в Інтернет-просторі.

Ключові слова: Інтернет-простір; процес комунікації; екоорієнтоване буття; суб'єкт Інтернет-середовища; інноваційні Інтернет-технології; гуманістичний потенціал; розвиток особистості.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. У сфері аналізу віртуальної складової трансформаційних перетворень в Україні особливої значущості набуває дослідження психологічного аспекту процесу комунікації в Інтернет-просторі. Це, перш за все, зумовлено актуалізацією надзвичайно важливої проблеми комунікативної діяльності сучасної

особистості в Інтернет-просторі. Підґрунтям цієї проблеми є поглиблення суперечностей між необхідністю людини задовольнити свою потребу в отриманні значимої інформації й рівнем віртуалізації соціальної реальності.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства комунікація в Інтернет-просторі здійснюється під впливом різноспрямованих чинників: частково зумовлена ускладненням і глобалізацією комунікативних зв'язків; відображає різноманітність конфігурацій комунікаційного процесу; віддзеркалює різнобічність та рівень психічного розвитку внутрішнього світу користувачів Інтернет-технологій. Відомі факти виникнення надмірної захопленості Інтернет-простором, з одного боку, можна пояснити своєрідним бажанням людини замінити реальний світ образами віртуально значущих інших, з іншого боку, недостатнім рівнем розвитку сучасної Інтернет гуманістики [1]. На нашу думку, така позиція становить підвищену небезпеку для сучасної особистості і є дещо зміщеною у бік віртуальних детермінант у життєдіяльності членів суспільства.

Комунікація в Інтернет-просторі у сформованих нинішніх умовах має бути результатом більш складного, ніж це прийнято вважати, і гуманно орієнтованого занурення людини в інформаційне Інтернет-середовище. Відповідно, виникає завдання обґрунтування можливостей удосконалення процесу екоорієнтованого пошуку, обміну і створення відкритих Інтернет-ресурсів. У країнах Європи, у рамках зазначеного процесу, вивчались прогресивні шаблони об'єктів відповідно до запитів суспільства та програмний інструмент і Веб-спільнота для пошуку й обміну відкритими Інтернет-ресурсами [2]. Наукові дослідження, що використовують поняття екосистем в Інтернет-просторі, на сьогоднішній день представлені: підходами, які дають визначення екосистеми програмного забезпечення як сукупності взаємодій і взаємних впливів організацій та індивідуумів, які працюють з програмним забезпеченням [3]; типовими елементами екосистем і характеристиками розвитку глобальної екосистеми програмного забезпечення з точки зору подальшого підвищення ефективності технологій розробки і розвитку нових сфер застосування [4]; методами і засобами для зворотної інженерії екосистем, суть якої полягає в аналізі інформації компонентів проєктів для отримання надпроєктних високорівневих уявлень, що характеризують організацію, програмне забезпечення й обумовлену соціальну структуру [5].

Однак, в основу формування і розвитку екоорієнтованої концептуальної моделі буття людини в Інтернет-середовищі, має бути покладено розгляд гуманістичного потенціалу Інтернет-комунікації. Уведення поняття гуманістичного потенціалу Інтернет-комунікації дає змогу перейти до розгляду Інтернет-простору, як середовища формування нового покоління людей, які орієнтовані на пошук інформації засобами мережі інтернет. Ефективним засобом пошуку можливостей розгляду діалектичної взаємодії розвитку особистості, включеної в комунікативні процеси Інтернет-простору, із соціально-інституційними трансформаціями, що виникають на основі Інтернет-комунікацій виступає моделювання спеціальним чином організованого інформаційного середовища розвитку сучасної особистості. Тому є потреба здійснити психологічний аналіз комунікації в Інтернет-просторі, й у контексті цього розкрити особливості поєднання стратегічної спрямованості суспільних трансформацій, які відбуваються на основі Інтернет-комунікації, з діалектичним розвитком особистості, включеної до неї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У межах психологічних проблем комунікації в Інтернет-просторі зарубіжними й українськими вченими вирішуються, перш за все, такі питання: соціальних мереж у сучасному суспільстві (О. Терешкун [1]); вираження ознак віртуального комунікативного простору (О. Белинська, В. Фріндте [6]); інтернету як засобу комунікації й соціального впливу (М. Сидоров [7]); інтелектуального розвитку особистості у віртуальному освітньому просторі (О. Спірін

[8], М. Смульсон [9]); моделі комунікаційного Інтернет-процесу (С. Михальчук, О. Широких [10]); виявлення ролі комунікацій у розвитку інформаційного суспільства (О. Григор, П. Дракер, М. Кастельс, Є. Романенко [11]); створення позитивної інтегрованої реальності за умови конвергенції фізичного і віртуального середовищ (В. Биков, М. Лешенко [12]) та ін. Аналіз публікацій свідчить, що зростає інтерес науковців до питань, пов'язаних з інформаційним способом життя і проникненням віртуальної реальності в повсякденність сучасної особистості. У працях А. Жичкіна, досліджено соціально-психологічні аспекти спілкування в Інтернет-просторі [13]. Проблематика варіативності соціалізації особистості в умовах сучасного Інтернет-простору, відображена у працях Н. Токарева, А. Шамне, О. Халік та ін. [14]. Психологічна модель Інтернет-залежності особистості є об'єктом досліджень А. Асмолова, Н. Цветкової та А. Цветкова [15].

Посилилась увага науковців до вивчення комунікації в Інтернет-просторі в рамках різноманітних дослідницьких парадигм: символічний інтеракціонізм (Г. Блумер), діалогізм (М. Бубер), постмодернізм (Ж. Ліотар та ін.), феноменологія (А. Шюц), та інші наукові напрямки, у рамках яких вивчалися різні сторони комунікації. Особливої уваги заслуговують дослідження В. Михайлова, присвячені вивченню інформаційно-комунікативного середовища сучасного суспільства. Він зазначає, що спілкування в Інтернет-просторі наочно демонструє суперечливість проростання мережі Інтернет у соціальну структуру суспільства [16]. Ця суперечливість не носить однозначно позитивного або негативного відтінку. До позитивних наслідків впливу Інтернет-комунікації можна віднести, наприклад, розширення пізнавальних практик. До негативних наслідків поширення «віртуального» спілкування можна віднести таке: скорочення соціальної взаємодії, звуження соціальних зв'язків, розвиток депресивних ситуацій, аутизація дітей і підлітків, формування неадекватності соціальної перцепції. В. Михайлов відзначає особливу роль віртуальності в інформаційно-комунікативному суспільстві й виокремлює такі її особливості: інтерактивність, що характеризується трансформацією засобів масової інформації в засоби масової комунікації; гіпертекстуальність, яка представлена мережею Інтернет; глобальність; креативність (віртуальна реальність дає людині максимум можливостей для конструктивної діяльності); анонімність та мозаїчність (утворення хаотичних структур) [16].

Зазначені наукові й науково-практичні розробки є вагомим внеском у дослідження психологічних проблем комунікації в Інтернет-просторі. Однак, подальше вивчення Інтернет-комунікації має бути спроектоване в сферу гармонізації процесу розвитку сучасної особистості з новими суспільними інфраструктурами, які виникають на основі комунікативної взаємодії в Інтернет-середовищі.

Невирішені аспекти проблеми. Виникнення і функціонування Інтернет-технологій у нових суспільно-економічних умовах виводить дослідження проблеми комунікації в Інтернет-просторі за рамки проблематики суб'єкта комунікації в сферу психології екоорієнтованого буття людини. Це передбачає звернення до психологічних аспектів комунікації в Інтернет-просторі та закономірний перехід до розгляду впливу мережі Інтернет на вчинки й поведінку суб'єкта комунікації в системі «людина – Інтернет-простір - суспільство». Дослідження психологічних чинників комунікації в Інтернет-просторі пов'язане з пошуком шляхів гармонізації процесу розвитку сучасної особистості в Інтернет мережі та оптимізацією екологічної складової в її особистісному становленні за допомогою засобів Інтернет-мережі. Соціальний аспект проблеми дослідження полягає у протиріччі між сучасними трансформаційними змінами в Інтернет-просторі, які впливають на сучасну структуру суспільства й екоорієнтованою моделлю буття людини в Інтернет-середовищі. Психологічний аспект проблеми полягає в тому, що наявність віртуальної мозаїчності в інформаційно-комунікативній

діяльності сучасної особистості й відсутність навичок прагматичного використання Інтернет-простору призводить до проблем зміщення центру життєдіяльності сучасної людини, що, у свою чергу, не вписується в екоорієнтовану модель буття людини в мережі Інтернет. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває формування і розвиток навичок Інтернет-комунікації й екологічного буття сучасної людини в Інтернет-просторі.

Метою статті є обґрунтування і пошук можливостей розвитку екоорієнтованої концептуальної моделі буття людини в Інтернет-просторі.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Набутий суспільний досвід свідчить про те, що розв'язання сучасних проблем буття людини в Інтернет-просторі виявилось не поза нею, не в її наукових і технічних досягненнях, а в ній самій. Без гармонізації відносин у системі «людина – Інтернет-простір» всі заходи соціального, економічного, науково-технічного характеру будуть мати лише обмежений характер і не зможуть стати серйозним підґрунтям на шляху подолання проблем існування людини в сучасному Інтернет-середовищі.

Базові світоглядні ідеї шляхів пошуку гармонізації відносин у системі «людина - Інтернет-простір» сформувалися завдяки таким ученим, як П. Дракер, М. Кастельс, Д. Рісмен, Й. Масуда, С. Джонс. Важливий теоретичний контекст для дослідження буття людини в Інтернет-просторі становлять праці В. Аршинова, П. Вирила, М. Лебедевої, Н. Лумаан, В. Пузько. Проблеми існування людини в Інтернет-просторі в контексті майбутнього розвитку цивілізації також досліджували Ю. Бех, Й. Масуда, Е. Тофлер та ін. Вагомим внеском у розвиток уявлень про взаємодію людського суспільства в добу Інтернет-технологій стали роботи Е. Кириченко, у яких особливий акцент зроблено на інтернет-комунікації як новій формі соціалізації в сучасному суспільстві. Аналізуючи буття людини в середовищі Інтернет-простору, Л. Городенко особливу увагу звертає на ознаки мережевих комунікацій, серед яких особливе місце відводить психологічним ознакам, а саме адикції, деперсоналізації, обмеженню сенсорного досвіду, інмутації, невизначеності ідентичності [17, с. 26].

На сучасному етапі розвитку суспільства комунікація людини в Інтернет-просторі досить часто розглядається як альтернативна форма буття, яка є привабливішою від об'єктивного світу і тим самим створює нові варіанти психологічної залежності. Віртуальний простір розглядається як такий, що з одного боку, допомагає особистості адаптуватися до нових соціокультурних умов і формує навички взаємодії із сучасними технологіями, а з іншого боку, – викликає низку проблем у реальному житті й виконує компенсаторну функцію. Пояснити це можна тим, що людина часто не в змозі реалізувати різні аспекти свого «Я». нині зміст поняття буття людини в Інтернет-просторі виходить далеко за межі суто інтуїтивного характеру, охоплюючи високу компетентність у сфері передбачення результатів існування індивіда в системі «людина – Інтернет-простір - суспільство». Пріоритет збереження цілісності особистості над корисністю Інтернет-простору – це одне з найважливіших завдань гуманістичного потенціалу сучасного Інтернет-буття. Тому зміна пріоритетів інформаційного способу життя – одне з найважливіших завдань сучасності, орієнтоване на розкриття та використання гуманістичного потенціалу Інтернет-комунікації [18].

Стратегічний напрям вирішення проблеми розвитку екоорієнтованої моделі буття людини в Інтернет-просторі спонукає до впровадження екологічних інноваційних Інтернет-технологій, потребує трансформування сфер Інтернет-діяльності в напрямі гуманно орієнтованої взаємодії людини з інформацією в Інтернет-середовищі; вироблення ефективної моделі інформаційного способу життя користувача Інтернет-

технологій й активної екологічної Інтернет-діяльності професіонала. У зв'язку з цим, зростає значення екологічного спрямування розвитку Інтернет-простору, що передбачає створення і впровадження гуманно орієнтованих Інтернет-технологій, які спричинять зміни в Інтернет-просторі загалом, і в користувачів соціальних мереж зокрема. Успішність еколого-інформаційного способу життя передбачає, що суб'єкт діяльності усвідомлює практичну значущість інновацій у системі взаємодії «людина – Інтернет-простір - суспільство» як на професійному, так і на особистісному рівнях.

Ґрунтуючись на дослідженнях зарубіжних учених J. Stopfera, S. Gaddisa, нами була розроблена концепція розвитку екоорієнтованої моделі буття людини в Інтернет-просторі. Запропонована концепція ґрунтується на цінності екологічно інноваційних способів життя в Інтернет-середовищі; передбачає змінювання старих норм використання інформаційних технологій; орієнтує на привабливість екологічно орієнтованого функціонування в Інтернет-мережі. Основними передумовами створення такої інноваційності є: розуміння того, що людина має жити в гармонії з власним способом буття в Інтернет-середовищі, не протиставляючи себе Інтернет-простору і не намагаючись замінити реальний світ образами віртуально значущих інших; усвідомлення того, що зміщення у бік віртуальних детермінант у життєдіяльності членів суспільства – це очевидний факт, сувора реальність сучасного світу; відкриття екологічних законів функціонування людини в інтернет-просторі; з'ясування витоків надмірної захопленості сучасної людини Інтернет-простором.

На нашу думку, екоорієнтована модель буття людини в Інтернет-просторі включає чотири складові: особистісні ціннісні орієнтації суб'єктів комунікації; підвищений попит на екоорієнтоване буття в Інтернет-просторі; підтримку екологічно орієнтованих Інтернет-ініціатив щодо гуманної взаємодії людей в Інтернет-мережі, які не одразу можуть стати прибутковими; спроектованість Інтернет-технологічних нововведень та Інтернет-комунікації у сферу гармонізації процесу розвитку сучасної особистості з новими суспільними інфраструктурами, які виникають в Інтернет-середовищі. Дану орієнтацію необхідно розуміти як динамічний інноваційний процес екологічного Інтернет-перетворення і саморозвитку особистості Інтернет-користувача: специфічний сплав раціонального й емоційного; систематизованого й безсистемного в системі відносин «людина – Інтернет-простір – суспільство».

Виходячи з положень, окреслених вище, ми запропонували структурну модель розвитку екоорієнтованого буття людини в Інтернет-середовищі (рис. 1).

Особливого значення в структурній моделі розвитку екоорієнтованого буття людини в Інтернет-просторі набуває особистість суб'єкта Інтернет-комунікації. Перетворення суб'єкта Інтернет-комунікації у сфері Інтернет-простору передбачає розвиток екологічно орієнтованої Інтернет-свідомості; екологічно орієнтованого Інтернет-світогляду; екологічно орієнтованих Інтернет-цінностей; екологічної Інтернет-культури; екологічних Інтернет-знань та екологічної Інтернет-діяльності.

Отже, особистість буде виступати суб'єктом екологічно орієнтованої Інтернет-комунікації лише у разі згоди на такі інноваційні зміни, які орієнтовані на сучасну екологічну Інтернет-логіку. Найважливішою умовою успішності екологічно орієнтованої інноваційної Інтернет-діяльності є психологічна готовність суб'єктів Інтернет-комунікації до побудови власної моделі екологічно орієнтованого буття в системі Інтернет-простору.

Проведене нами констатувальне дослідження, ґрунтувалось на загальнометодологічних принципах, чинних у сфері еколого-психологічних досліджень, а саме: принципі детермінізму, принципі розвитку, принципі відображення, принципі єдності свідомості й діяльності, принципі історизму, принципі системності та принципі гуманізму. Провідним серед цих принципів є принцип

екологічності, який полягає у тому, що основним практичним завданням дослідження особливостей інформаційного життя суб'єктів Інтернет-простору є визначення вектору розвитку екоорієнтованого буття людини в даному середовищі. Проведене анкетування дало можливість оцінити ставлення суб'єктів Інтернет-простору до власного інформаційного життя в ньому, а також до проблем взаємодії у системі «людина – Інтернет-простір – суспільство». Вибірку склали 209 осіб з різним кваліфікаційним ступенем, віком від 20 до 47 років.

Рис. 1. Структурна модель розвитку екоорієнтованого буття людини в Інтернет-просторі

Аналіз анкетування показав, що для переважної більшості респондентів (96%), їх Інтернет-комунікація – це процес задоволення особистісних потреб, шляхом безперервного пошуку необхідної інформації, продукції та послуг. Дані суб'єкти Інтернет-простору у своїй Інтернет-комунікації орієнтовані на постійний пошук чогось нового, очікування швидких результатів від даного пошуку й отримання задоволення від спілкування у віртуальному середовищі Інтернет. 89% респондентів у своєму розумінні специфіки Інтернет-комунікації акцент роблять не на якості інформації, продуктів і послуг, а на власних потребах, задоволення яких завдяки високому рівню

організації Інтернет-простору і може принести максимально швидкий результат. Інтернет-буття, на думку респондентів (92%), це стиль життєдіяльності, якому притаманні новаторство; спроможність забезпечувати миттєве й багатовекторне, необмежене у просторі розповсюдження інформації; відсутність об'єктивних і суб'єктивних перепон для спілкування. Інтернет-комунікація, як стверджує 96% респондентів, це засіб самореалізації і професійного зростання, здійснення різних видів діяльності, спілкування людей без обмежень і кордонів.

Результати опитування показують, що трійку провідних мотивів вибору Інтернет-комунікації займають мотиви швидкого доступу до великого обсягу інформації, що дозволяє зекономити час і відкриває можливості для розвитку особистості; (32%); мотиви вибору тематичних груп, що відповідають життєвим соціальним ролям (28%) та мотиви можливостей множинної репрезентації (21%). Мотиви досягнення самоактуалізації і самореалізації представлені на значно нижчому рівні (19%). Однак, щоб забезпечити реальність втілення в життя будь-якого з перелічених мотивів, усі респонденти (100%) вбачають важливим функціонування людини в інформаційному Інтернет-середовищі. Значну незалежність у своїх вчинках, а діях в Інтернет-просторі, прагнуть керуватися в інформаційному Інтернет-житті власними цілями, переконаннями, установками і принципами, відкидаючи при цьому об'єктивні обставини, цінності та вимоги суспільства проявляють 77% досліджуваних. У ситуаціях, що потребують аналізу якості наявної в Інтернет-просторі інформації, 73% респондентів демонструють пасивність у сприйнятті інформації, беззаперечно її прийняття, визнаючи справжню істинність трансльованої інформації. Інформаційна взаємодія у віртуальній соціальній системі, на думку 76% респондентів, є привабливою для сучасної людини завдяки своїй безмежності, динамічності та високій технологічності.

На думку респондентів, трьома найбільш важливими стимулами буття людини в Інтернет-просторі є дозвілля, робота та життя. Переважна більшість (75%) респондентів переконані, що перебування в Інтернет-мережі для кожного другого користувача – це дозвілля, для 40% – це робота, для 3% – це життя. Проте 28% опитаних дотримується думки, що включення сучасної людини у різні транзакції мережі Інтернет несе підвищену загрозу для психічного розвитку особистості, призводить до заміни реальності певними образами, у результаті чого людина звільняє себе від власних суспільних проблем і приналежності до будь-яких форм персональної і соціальної ідентичності. Отже, характерною особливістю осіб, схильних до Інтернет-залежності, є творення «компенсаторної» віртуальної самопрезентації, яка суттєво відрізняється від реального Я і дає змогу у віртуальному світі реалізувати бажаний Я-образ.

Найпопулярнішими комунікаційними технологіями, на думку опитуваних є: соціальні мережі – у них зареєстровані 48% досліджуваних, електронна пошта – 28%, тематичні сайти – 24%. Соціальні мережі, на думку опитуваних, є особливою платформою для об'єднання різних груп суб'єктів на основі їхніх спільних інтересів. Соціальні мережі сприяють структуризації комунікативного простору і створенню віртуальних співтовариств.

Особливого значення опитувани (87%) надають здатності до різних форм соціальної активності в Інтернет-середовищі, що безпосередньо пов'язана з фактично новим віртуальним життєвим простором людини. Встановлення і підтримання за допомогою мережі Інтернет контактів між членами певної соціальної групи чи суспільством загалом допомагають знаходити нові можливості, об'єднуватись в єдиний загальносвітовий інформаційний, політичний, економічний, культурний, інтелектуальний та духовний простір. Майже три чверті опитаних (72%) звертають

увагу як на позитивні, так і на негативні соціальні наслідки комунікативної взаємодії в мережі Інтернет. За результатами анкетування виявлено, що 83% респондентів вказують на те, що віртуальне середовище не сприяє значному розкриттю особистості в міжособистісній взаємодії; їм характерне переважання епізодичної відвертості в інтернет-спілкуванні.

На думку 63% респондентів, сучасні мережі стають необхідним робочим інструментом для людської діяльності, будь то бізнес або творчість. Опитані стверджують, що віртуальний продукт, віртуальне виробництво, віртуальна корпорація, віртуальні гроші допускають і провокують перетворення комп'ютерних мереж у головний засіб економічної діяльності. Віртуалізація економіки викликає комерціалізацію кіберпростору, де тепер часто здійснюється повний цикл угоди і де функціонують віртуальні супермаркети і віртуальні банки, які оперують власною віртуальною валютою. Однак, 37% опитуваних вважають, що останнім часом соціальні мережі перетворюються на інструмент інформаційного впливу й маніпулювання масовою свідомістю. Досліджувані переконані, що віртуальні особистості й спільноти – це щось інше, ніж звичний, «реальний» соціум. Замість очікуваної «суспільної користі» віртуальних технологій, вони віртуалізують саме суспільство, перетворюючи його з системи інститутів – в потоки образів, а інформацію зі знання – на суцільний комунікативний процес «про все» або «ні про що».

Констатовано, що 44% респондентів підкреслюють важливість врахування інформаційно-комунікативної активності суспільства в добу інтернет-технологій у визначенні стратегічних напрямків розвитку суспільства. На їхню думку, комунікативна активність суспільства нині все більше зміщується в бік віртуального спілкування за допомогою мережі Інтернет з її здатністю впливати на широкі кола користувачів і розширювати кордони свого впливу. Досліджувані переконані, що більшість інформаційних ресурсів, маркетингові послуги, інформаційний бізнес, онлайн-спілкування переноситься в той віртуально-комунікаційний простір, де, з одного боку, можна вільно висловлювати думки, з іншого – чинити масовий вплив на користувачів, формувати суспільні відносини, що здійснюються в колі різних спільнот, об'єднань, урядових порталів і пересічних користувачів.

Половина досліджуваних (50%) вказують на те, що поява глобальної мережі інтернет є новим етапом розвитку людства, що характеризується домінуючою цінністю інформації. Констатовано, що для переважної більшості опитуваних (78%) загальна тенденція розвитку Інтернет-технологій полягає у визнанні інтернету як унікального культуро-формуючого і соціально-детермінуючого явища, яке активізує формування нової сфери людської діяльності і взаємодії – віртуальної реальності.

Тема комунікації в Інтернет-просторі перестає бути предметом обговорення науковців і прихильників певного способу життя, вона лягає в основу найбільш важливих і значних факторів розвитку соціального, економічного, культурного, політичного життя суспільства. Інтернет є найбільш динамічно прогресуючим засобом комунікації, оскільки новітні засоби зв'язку дозволили об'єднати розрізнені комунікаційні системи у глобальну мережу, завдяки якій здійснюється транскордонний обмін інформацією у межах усієї планети [19].

Отже, аналіз змісту анкетування показав, що для переважної більшості досліджуваних, комунікація в Інтернет-просторі – це своєрідний тип взаємодії між людьми, що здійснюється в умовах відсутності безпосереднього контакту; має свою специфічну філософію і звільняє від будь-яких форм як зовнішнього, так і внутрішнього примусу, прагматичних артикуляцій, наявних соціальних ролей тісоціальних стереотипів. На думку 76% опитуваних, комунікативні можливості Інтернету не тільки розширюють сферу спілкування й радикально трансформують

сучасний соціокультурний простір, але й виявляють феномени людського буття як у соціальній, так і в особистісній проекціях.

Констатувальне дослідження ставлення суб'єктів Інтернет-простору до власного інформаційного життя в ньому за допомогою анкетування показало, що переважна більшість респондентів допускає (або, як мінімум, не виключає) розгортання власного спілкування у мережі Інтернет. Респонденти зазначають, що професійне буття людини в сучасному Інтернет-просторі заслуговує особливої уваги, і не виключають можливості в майбутньому долучитися до нього. Однак, є частина опитаних, які уже нині чітко пов'язують найближчі життєві і професійні плани з професійною діяльністю в Інтернет-середовищі. Серед них – ініціативні молоді люди, які націлені на професійне буття в Інтернет-просторі й уже нині широко використовують Інтернет-комунікацію в роботі, навчанні, науковій діяльності тощо.

З точки зору життєво важливої перспективи, досліджувані демонструють різний ступінь необхідної і бажаної комунікації в Інтернет-просторі. Опитувані проявляють різні рівні психологічної готовності до комунікації в Інтернет-просторі:

- нульовий рівень готовності (відсутня актуальність перспективи комунікації в Інтернет-просторі). Досліджувані рідко бачать необхідність у спілкуванні в Інтернет-просторі. Надають перевагу безпосередньому спілкуванню на відміну від опосередкованого. Для того щоб прийняти буття в Інтернет-просторі, їм необхідно аргументовано, у деталях описати його необхідність. Досить складно досліджуваних переконати у необхідності комунікативної активності суспільства у віртуальному середовищі мережі Інтернет, оскільки традиційний, роками перевірений спосіб комунікації за їхнім визначенням є кращим, ніж у просторі мережі Інтернет;

- перший рівень (наявна ймовірність комунікації в Інтернет-просторі). Для того, щоб респонденти прийняли комунікаційні технології Інтернету, необхідно показати їм особисту вигоду з нього, співчувати їм щодо необхідності прийняття такої комунікації, допомагати долати стрес і дискомфорт. Яскраво виражені емоційні реакції, що проявляються у відкритому опорі відносно комунікації в Інтернет-просторі. Як стверджує дана група опитуваних, їхня подальша визначеність залежатиме від: соціальних настроїв, сприйняття мережі Інтернет суспільством, змісту власної професійної життєдіяльності та комунікативної активності суспільства у віртуальному середовищі мережі Інтернет;

- другий рівень (підтримка і прийняття комунікації в Інтернет-просторі за об'єктивної необхідності чи особистої вигоди). Надають перевагу професійній комунікації в Інтернет-просторі над особистісною, проте не готові приймати будь-яку професійну взаємодію в Інтернет-середовищі. Можуть бути ініціаторами Інтернет-комунікації, якщо бачать у цьому потребу і необхідність. Розважливі у виборі змісту власної професійної комунікації в інтернет-просторі, хороші її реалізатори;

- третій рівень (потенційні суб'єкти комунікації в Інтернет-просторі). Це молоді люди, які пов'язують найближчі життєві і професійні плани з комунікацією в Інтернет мережі. Респонденти з легкістю приймають необхідність використання Інтернет-комунікацій в роботі, навчанні, науковій діяльності тощо. Емоційно залучаються до будь-яких нових починань в мережі Інтернет-простору. Готові виступати ініціаторами комунікативної активності суспільства у віртуальному середовищі мережі Інтернет.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, психологічний аналіз процесу комунікації в сучасному Інтернет-просторі показав, що особливу увагу науковці приділяють питанням підвищення комунікативної

активності особистості у віртуальному середовищі мережі Інтернет. Професійна й особистісна комунікація в мережі Інтернет усе частіше стає прогнозованою і діловою. Сучасне віртуальне Інтернет-середовище, утворене в результаті Інтернет-комунікації різних суб'єктів, має ґрунтуватись на концепції розвитку екоорієнтованої моделі буття людини в Інтернет-просторі, тобто на важливості екологічно інноваційних способів життя в Інтернет-середовищі; зміні старих норм використання інформаційно-комунікаційних технологій; привабливості екологічно орієнтованого функціонування особистості в Інтернет-мережі. Водночас комунікативні можливості Інтернет-простору мають сприяти виявленню феноменів людського буття як у соціальній, так і в особистісній проєкціях. Екоорієнтоване буття людини в Інтернет-просторі передбачає перетворення і саморозвиток особистості, тобто поєднання раціонального й емоційного, систематизованого й безсистемного в системі відносин «людина – Інтернет-простір – суспільство».

Провідними чинниками й умовами розвитку екоорієнтованої концептуальної моделі буття людини в Інтернет-просторі є: особистісні ціннісні орієнтації суб'єктів комунікації в Інтернет-просторі; спрямованість на екоорієнтоване буття людини в Інтернет-просторі; скерованість на гуманну взаємодію людини з інформацією в Інтернет-середовищі; спроєктованість Інтернет-технологічних нововведень та Інтернет-комунікації у сферу гармонізації процесу розвитку сучасної особистості.

Перспективою подальшого дослідження процесу комунікації в сучасному Інтернет-просторі є вивчення стилів взаємодії у віртуальному середовищі, а також комунікативних практик, що сприяють особистісному і професійному розвитку суб'єктів комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] О. Терешкун, та О. Ілюшкін, "Соціальні мережі у сучасному суспільстві: психологічний аналіз", *Соціальна психологія. Український науковий журнал*, № 5, с. 86-95, 2011.
- [2] Н. Poldoja, The Structure and Components for the Open Education Ecosystem Constructive Design Research of Online Learning Tools / Aalto University publication series Doctoral dissertations 175/2016. – 208 р. Режим доступу: <https://aaltodoc.aalto.fi/bitstream/handle/123456789/23535/isbn9789526069937.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Дата перегляду: Січень, 10, 2018.
- [3] C. Keeshan, The Software Ecosystem. Режим доступу <http://www.microsoft.com/canada/media/ecosystem.mspx>. Дата перегляду: Грудень, 11, 2018.
- [4] G. David, Messerschmitt and Clemens Szyperski. *Software Ecosystem: Understanding an Indispensable Technology and Industry*. MIT Press. Cambridge, Mass., 2003.
- [5] М. Сидоров, "Программное обеспечение – экологический подход к исследованиям". *Інженерія програмного забезпечення*, №1, с. 5-13, 2010.
- [6] В. Нестеров, "К вопросу об эмоциональной насыщенности межличностных коммуникаций в Интернете", *Мир Internet*, № 3, с. 58-61, 2000.
- [7] М. Сидоров, "Інтернет як засіб соціальної комунікації та соціального впливу", *Політичний менеджмент*, №4, с. 119-125, 2008.
- [8] О. Спірін, В. Дем'яненко, Ю. Запорожченко, М. Шишкіна, та В. Дем'яненко, "Моделі гармонізації мережних інструментів організації та інформаційно-технологічного підтримування навчально-пізнавальної діяльності", *Інформаційні технології і засоби навчання*, № 6 (32), с. 15-21, 2012.
- [9] М. Смільсон, *Інтелектуальний розвиток дорослих у віртуальному освітньому просторі*, К., Педагогічна думка, 2015., 119 с.
- [10] О. Широких, "Моделі комунікаційного процесу", *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия "Филология. Социальные коммуникации"*, № 1, с. 199-203, 2012.
- [11] О. Григор, "Формування інформаційного суспільства в Україні в контексті інтеграції в Європейський Союз (державно-управлінський аспект)", дис. канд. наук., Львів. регіон. ін-т держ. упр. НАДУ при Президентіві України., Львів, 2003.

- [12] В. Биков, та М. Лещенко, "Цифрова гуманістична педагогіка відкритої освіти", *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*, № 45, с. 17-46, 2016.
- [13] А. Жичкина, *Социально-психологические аспекты общения в Интернете*. Москва, Россия: Дашков и Ко, 2004.
- [14] Н. Токарева, А. Шамне та О. Халік, *Варіативність соціалізації особистості в умовах сучасного інформаційного суспільства*. Київ, Україна: ТОВ НВП «Інтерсервіс», 2017.
- [15] А. Асмолов, "Психологическая модель Интернет-зависимости личности", *Мир психологии: Научно-методический журнал*, № 1, с. 179–193, 2004.
- [16] В. Михайлов, "Особенности развития информационно-коммуникативной среды современного общества", *Актуальные проблемы теории коммуникации*, № 5, с. 34—52, 2004.
- [17] Л. Городенко, "Класифікація ознак мережевої комунікації", *Проблеми соціальної комунікації*, вип. 13, с. 25—29, 2012.
- [18] С. Девтерова, "Гуманістична інтенційність інтернет-комунікацій", *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*, № 3, с. 130-138, 2009.
- [19] Н. Білан, "Інтернет як простір різних видів соціальних комунікацій", *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, Вип. 103(1), с. 46–50, 2011.

Матеріал надійшов до редакції 09.01.2018 р.

КОММУНИКАЦИЯ В ИНТЕРНЕТ-ПРОСТРАНСТВЕ: ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Лазаренко Наталья Ивановна

кандидат педагогических наук, доцент, ректор

Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского,
г. Винница, Украина

ORSID ID 0000-0002-3556-8849

lazarenko.ni1962@gmail.com

Коломиец Алла Николаевна

доктор педагогических наук, профессор, проректор по научной работе

Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского,
г. Винница, Украина

ORCID ID 0000-0003-0536-0147

alla_kolomiec@mail.ru

Паламарчук Ольга Николаевна

доктор психологических наук, доцент, заведующий кафедрой психологии и социальной работы

Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского,
г. Винница, Украина

ORSID ID 0000-0002-6783-8380

olgapalamarчук42@gmail.com

Аннотация. В статье проанализировано бытие человека в среде Интернет-пространства, раскрыты особенности влияния сети Интернет на поступки и поведение субъекта Интернет-среды в системе «человек – Интернет-пространство – общество». Осуществлен психологический анализ коммуникации в современном Интернет-пространстве. Установлено, что на современном этапе развития общества, существование человека в Интернет-пространстве достаточно часто рассматривается как альтернативная форма бытия, которая является привлекательнее объективного мира и тем самым создает новые варианты психологической зависимости. Доказано, что внедрение инновационных Интернет-технологий, требует трансформации всех сфер Интернет-деятельности в направлении гуманистически ориентированного, то есть экологического взаимодействия человека с информацией в Интернет-среде. Установлено, что экоориентованная модель бытия человека в Интернет-пространстве представляет собой динамичный инновационный процесс экологического Интернет-преобразования и саморазвития личности Интернет-пользователя, то есть специфический сплав рационального и эмоционального; систематизированного и бессистемного в системе отношений «человек - Интернет-пространство - общество». Определено, что личностная позиция субъекта Интернет-

пространства выступает ядром экологически ориентированной модели бытия современного человека в Интернет-среде и проявляется в формах свободного личностно полезного использования Интернет-технологий и Интернет-коммуникации. Исследовано отношение субъектов Интернет-пространства к собственному информационной жизни в нем, а также к проблемам взаимодействия в системе «человек – Интернет-пространство – общество». Выявлено, что для подавляющего большинства испытуемых, коммуникация в Интернет-пространстве – это особый тип взаимодействия между людьми, осуществляется в условиях отсутствия непосредственного контакта; имеет свою специфическую философию и освобождает от любых форм как внешнего, так и внутреннего принуждения, прагматических артикуляций, имеющихся социальных ролей и социальных стереотипов. Определено, что исследуемые демонстрируют разную степень необходимой и желанной коммуникации в Интернет-пространстве.

Ключевые слова: Интернет-пространство; процесс коммуникации; экоориентированное бытие человека; субъект Интернет-среды; инновационные Интернет-технологии; гуманистический потенциал; развитие личности.

COMMUNICATION IN THE INTERNET SPACE: PSYCHOLOGICAL ASPECT

Nataliia I. Lazarenko

PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Rector
Vinnitsa State Pedagogical University named after Mikhailo Kotsiubinsky, Vinnitsa, Ukraine
ORSID ID 0000-0002-3556-8849
lazarenko.ni1962@gmail.com

Alla M. Kolomiets

Dr.hab. of Pedagogical Sciences, Professor, Vice-rector for Scientific Work
Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynsky, Vinnytsia, Ukraine
ORCID ID 0000-0003-0536-0147
alla_kolomiec@mail.ru

Olga N. Palamarchuk

Dr.hab. of Psychology, Associate Professor, Head of the Department of Psychology and Social Work
Vinnitsa State Pedagogical University named after Mikhailo Kotsiubinsky, Vinnitsa, Ukraine
ORSID ID 0000-0002-6783-8380
olgapalamarcuk42@gmail.com

Abstract. The article analyzes the existence of a person in the Internet space environment, discloses the peculiarities of the influence of the Internet on the actions and behavior of the subject of the Internet environment in the system "man - Internet space - society". The psychological analysis of communication in the modern Internet space is carried out. It is found out that at the present stage of development of a society, the existence of a person in the Internet space is often considered as an alternative form of being, which is more attractive than the objective world and thus creates new variants of psychological dependence. It is proved that the introduction of innovative Internet technologies requires the transformation of all spheres of Internet activity into a humane-oriented paradigm, that is, the ecological interaction of a person with information in the Internet environment. It is established that an eco-oriented model of human existence in the Internet space represents a dynamic innovative process of ecological Internet-transformation and self-development of the personality of the Internet user, that is, a specific alloys of rational and emotional; systematized and unsystematic in the system of relations "man - Internet space - society". It is determined that the personality of the subject of the Internet space acts as the nucleus of an ecologically oriented model of the being of a modern person in the Internet environment and manifests itself in the forms of free personally useful use of Internet technologies and Internet communication. The attitude of subjects of the Internet space to its own informational life in it, as well as problems of interaction in the system "man - Internet space - society" is investigated. It is revealed that for the vast majority of the researchers, communication in the Internet space is a special type of interaction between people, carried out in the absence of direct contact; has its own specific philosophy and frees of all forms of external and internal coercion, pragmatic articulations, existing social roles and social stereotypes. We recognize that the researchers demonstrate different degrees of necessary and desired communication in the Internet space.

Keywords: Internet space; communication process; eco-oriented human existence; subject of the Internet environment; innovative Internet technologies; humanistic potential; personality development.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] O. Tereshkun, and O. Ilyushkin, "Social networks in modern society: psychological analysis", *Social psychology. Ukrainian Scientific Journal*, № 5, p. 86-95, 2011(in Ukrainian).
- [2] H.Poldoja, The Structure and Components for the Open Education Ecosystem Constructive Design Research of Online Learning Tools. Aalto University publication series Doctoral dissertations, 208 p., 2016, [online]. Available from: https://aalto.doc.aalto.fi/bitstream/handle/123456789/23535/isbn_9789526069937.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Accessed on: Jan,10,2018 (in English).
- [3] C.Keeshan, The Software Ecosystem. [online]. Available: <http://www.microsoft.com/canada/media/ecosystem.msp> Accessed on: Dec,11,2018 (in English).
- [4] G. David, Messerschmitt and Clemens Szyperski. Software Ecosystem: Understanding an Indispensable Technology and Industry. Cambridge, MA, USA: MIT Press. ISBN 0262134322 – 2003 (in English).
- [5] M. Sydorov, "Software – ecological approach to investigations". *Software Engineering*, №1, p. 5-13, 2010 (in Russian).
- [6] V. Nesterov, "On problem of emotional filling of interpersonal communication in the Internet". *World of the Internet*, № 3, p. 58-61, 2000 (in Russian).
- [7] M. Sidorov "The Internet as a Means of Social Communication and Social Impact", *Political Management*, № 4, p. 119-125, 2008 (in Ukrainian).
- [8] O. Spirin, V. Demyanenko, Y. Zaporozhchenko, M. Shishkin, and V. Demyanenko, "Models of harmonization of network tools for organization and information-technological support of educational and cognitive activity", *Information technologies and means of training*, № 6 (32), p. 15-21, 2012 (in Ukrainian).
- [9] M. Smulson, "Intellectual Self-Development in a Virtual Educational Environment: A Change in Paradigm", *Actual Problems of Psychology: Psychological Theory and Technology of Education*, № 6, p. 250-259, 2009 (in Ukrainian).
- [10] O. Shirokikh, "Models of Communication Process," *Scientists of the Taurian National University. V.I. Vernadsky. Series "Philology, Social Communications"*, № 1, p. 199-203, 2012 (in Russian).
- [11] O. Grigor, "Formation of the Information Society in Ukraine in the context of integration into the European Union (state-management aspect)", *diss. Cand. Sciences., Lviv. region in-t state exercise NAPA under the President of Ukraine.*, Lviv, 2003 (in Ukrainian).
- [12] V. Bykov, and M. Leshchenko, "Digital Humanistic Pedagogy of Open Education", *Problems and Perspectives of Formation of the National Humanitarian and Technical Elite*, № 45, p. 17-46, 2016 (in Ukrainian).
- [13] A.E. Zhychkina, "Socio-psychological aspects of communication on the Internet". Moscow, Russia: Dashkov and Co, 2004 (in Russian).
- [14] N. M. Tokareva, A. V. Shamne and A. O. Khalik, "The variability of personalization in the conditions of a modern information society". Kyiv, Ukraine: LLC "Interservis", 2017 (in Ukrainian).
- [15] A. Asmolov, "Psychological Model of Internet Personality Dependence", *World of Psychology: Scientific and Methodological Journal*, № 1, p. 179-193, 2004 (in Russian).
- [16] V. Mikhailov, "Features of the development of the informational and communicative environment of modern society", *Actual problems of the theory of communication*, № 5, p. 34-52, 2004 (in Russian).
- [17] L. Gorodenko, "Classification of signs of network communication", *Problems of social communication*, № 13, p.25-29, 2012 (in Ukrainian).
- [18] S. Devterova, "Humanistic intensity of the Internet communication", *Bulletin of Kyiv National Trade Economic University*, № 3, p. 130-138, 2009 (in Ukrainian).
- [19] N. Bilan, "The Internet as a space of various types of social communications", *Actual problems of international relations*, Vyp. 103(1), p. 46–50, 2011(in Ukrainian).

